

EWA WITKOWSKA-URBAN
Uniwersytet Łódzki

*działalność oficyn wydawniczych na rzecz edukacji,
szkolnictwa i oświaty w XIX i XX wieku.*
KONFERENCJA NAUKOWA. ŁÓDŹ, 15–16.10.2012

W dniach 15–16 października 2012 r. w Łodzi odbyła się krajowa konferencja naukowa na temat: „Działalność oficyn wydawniczych na rzecz edukacji, szkolnictwa i oświaty w XIX i XX wieku”. Jej organizatorem była Katedra Historii Wychowania i Pedeutologii Uniwersytetu Łódzkiego. Patronat nad konferencją objęły Komitet Nauk Pedagogicznych Polskiej Akademii Nauk i Towarzystwo Historii Edukacji.

W dwudniowych obradach, które toczyły się w Centrum Konferencyjnym UŁ obok historyków wychowania wzięli udział przedstawiciele literaturoznawstwa, bibliotekoznawstwa i edytorstwa. Najliczniejszą grupę referentów stanowili pracownicy naukowcy Uniwersytetu Łódzkiego, Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Ponadto uczestnikami konferencji byli badacze z następujących ośrodków uniwersyteckich, placówek badawczych i bibliotek naukowych: Częstochowa, Kraków, Kalisz, Konin, Opole, Rzeszów, Słupsk, Szczecin, Toruń, Tarnobrzeg, Wrocław i Warszawa.

Uroczystego otwarcia konferencji dokonał kierownik Katedry Historii Wychowania i Pedeutologii UŁ prof. dr hab. G. Michalski, który witając wszystkich przybyłych, wyraził nadzieję, że udział przedstawicieli kilku dziedzin nauki stanie się okazją do prowadzenia interdyscyplinarnej dyskusji w ramach tematyki konferencji. Następnie uczestnicy sesji wysłuchali wystąpienia Przewodniczącego Komitetu PAN, prof. dr hab. B. Śliwerskiego. Zwrócił on uwagę na znaczenie badań podejmowanych przez historyków wychowania. Stwierdził, że przedstawiciele takich dziedzin, jak pedagogika ogólna, dydaktyka, pedagogika społeczna czy specjalna powinni nawiązywać „rozmowy z przeszłością”. Zdaniem prof. dr hab. B. Śliwerskiego historycy wychowania wykorzystują do badań naukowych warsztat, który umożliwia odtworzyć fakty i właściwie je zinterpretować. Przedstawiają oddziaływanie idei pedagogicznych na rozwój praktyki i teorii wychowania w przeszłości i obecnie. Jako trzeci z kolei głos zabrał Prezes THE, prof. dr hab. W. Jamrożek. Wskazał on na znaczenie problematyki podejmowanej przez uczestników konferencji dla rozwoju historii wychowania. Złożył wszystkim pracownikom akademickim życzenia z okazji Dnia Nauczyciela.

Po uroczystych wystąpieniach rozpoczęły się obrady, które odbywały się w formie sesji plenarnych i w trzech sekcjach.

W pierwszym dniu konferencji najpierw miała miejsce sesja plenarna, której przewodniczyła prof. dr hab. E. Sapia-Drewniak (UO). W tej części zaprezentowano 4 referaty dotyczące wpływu wydawnictw na rozwój czytelnictwa na ziemiach polskich w XIX wieku. Cykl referatów rozpoczęła prof. dr hab. J. Konieczna (UŁ). Po ocenie wartości literackiej i wychowawczej literatury dziecięcej w II połowie XIX w. skupiła się na ukazaniu roli „Przeglądu Pedagogicznego” w upowszechnianiu czytelnictwa i książki dziecięcej. Następnie prof. dr hab. W. Jamrożek (UAM w Poznaniu), charakteryzując działalność wydawniczą polskiej socjalnej demokracji w Galicji, dokonał przeglądu literatury społecznie zaangażowanej. Zwrócił uwagę na treści i niejednokrotnie religijny język dominujący w publikacjach adresowanych do ludu i dzieci. Z kolei prof. dr hab. K. Walczak (Uniwersytet Wrocławski) przedstawił stan badań nad edycjami i edytorami polskich podręczników historii doby zaborów. Stwierdził on, że brak jest pełnej bibliografii piśmiennictwa z tego zakresu. Należy również przeprowadzić badania dotyczące produkcji i dystrybucji podręczników historii. Na koniec sesji plenarnej prof. dr hab. E. Sapia-Drewniak zaprezentowała referat dotyczący wydawnictwa Karola Miarki. Przedstawiając sytuację ludności polskiej na Śląsku w II połowie XIX w., określiła rolę takich publikacji jak: kalendarze, elementarze i „Żywoty świętych” w walce z wpływami pism niemieckich.

W godzinach popołudniowych zorganizowano pracę w trzech grupach dyskusyjnych. Sekcja pierwsza zajęła się działalnością wydawniczą w XIX i w początkach XX wieku. Tematyka ta cieszyła się największym zainteresowaniem, czego dowodem stało się wygłoszenie 14 referatów. Obradami kierowała dr A. Bołdyrew (UŁ).

Jako pierwsza wystąpiła prof. dr hab. E. Danowska (UJK), która przedstawiła działalność drukarni przyszkolnej Gimnazjum Wołyńskiego i Liceum Krzemienieckiego w latach 1811–1832. W referacie poddane zostały ocenie publikacje składające się na dorobek drukarni: programy szkolne, podręczniki, dysertacje profesorów krzemienieckich, mowy okolicznościowe, sprawozdania finansowe placówki, dokumentacja popisów uczniowskich. Zwrócono uwagę na rolę A. Osińskiego i N. Glücksberga w rozwoju szkolnej drukarni. Inicjatywą wydawniczą z pierwszej połowy XIX w. zajęła się także mgr N. Kapuścińska (UŁ), która scharakteryzowała działalność dwóch redaktorek: P. Krakowowej i W. Trojanowskiej. Z ich inicjatywy w latach 40. XIX wieku w Królestwie Polskim powstało czasopismo dziecięce pt. „Zorza”. Z kolei dr hab. M. Dąbrowska (UW) zaprezentowała rosyjskie wydawnictwa z początku XIX w. uwzględniające problematykę pedagogiczną.

Ciekawy problem podjęła dr M. Kwiatkowska (UŁ), która ukazując procesy charakterystyczne dla całego ruchu wydawniczego w Królestwie Polskim, starała się unaocnić, jak odbywało się tworzenie modelu popularyzacji nauki. Za

przełomowe uznała działania z przełomu XIX i XX w., gdy tradycyjne firmy komercyjne zaczęły wspierać ruch samokształceniowy, wydając prace popularno-naukowe.

Najbardziej liczna okazała się grupa badaczy, którzy wskazując konkretne oficyny lub serie wydawnicze, przystąpili do opisu i oceny ich wpływu na rozwój edukacji, szkolnictwa i oświaty w XIX i na początku XX wieku. Charakterystyką zostały objęte:

- oficyna Friedlinów w Krakowie – mgr Ł. Romaniuk (UJK),
- oficyna rodziny Feitzingerów w Cieszynie – dr J. Miękina-Pindur (Kolegium Nauczycielskie w Bielsku-Białej),
- wydawnictwo L. Fiszera w Łodzi – dr B. Szczepańska i dr N. Stolińska-Pobralaska (UŁ),
- wydawnictwa poznańskie z lat 1815–1914 drukujące podręczniki szkolne – dr A. Jazdon (Biblioteka UAM w Poznaniu),
- wydawnictwa łódzkie w świetle lokalnej prasy na przełomie XIX i XX w. – mgr K. Śmiechowski (UŁ),
- seria „Zarys Przyrody” wydawana w latach 1865–1867 autorstwa R. Paćewicza – dr P. Sławiński (PWSZ w Tarnobrzegu),
- seria „Książki dla Wszystkich” i „Biblioteczka Działa Społeczno-Ekonomicznych” wydawane przez M. Arcta – dr A. Bołdyrew (UŁ),
- seria „Biblioteka Klasyków Polskich” Wendego i „Wybór Pisarzy Polskich i Obcych dla Domu i Szkoły” – dr M. Sulejewicz-Nowicka (Biblioteka UŁ).

Ponadto dr I. Krasieńska (UJK) dokonała analizy działalności ks. Henryka Antoniego Szumana, który w latach 1913–1919 wydawał piśmko dziecięcych bractw wstrzemięźliwości pt. „Nasz Przewodnik”. Natomiast mgr inż. B. Leder (Biblioteka UŁ) w swoim wystąpieniu dokonała przeglądu czasopism dla dzieci i młodzieży z przełomu XIX i XX w., które to wydawnictwa znajdują się w zbiorach BUŁ.

W drugiej sekcji poświęconej produkcji oficyn wydawniczych w Drugiej Rzeczypospolitej ogłoszono 12 referatów. Obradom sekcji przewodniczyła dr E. Magiera (Uniwersytet Szczeciński). Wystąpienia rozpoczęła dr E. Wolter (Uniwersytet Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie), która zaprezentowała słuchaczom działalność oficyn wydawniczych w obszarze edukacji ekologicznej w okresie międzywojennym, zaś dr E. Magiera skupiając się na tym samym czasie, poddała ocenie produkcję wydawniczą polskiego ruchu spółdzielczego na rzecz oświaty i wychowania.

Kolejni referenci zajęli się oceną działalności wybranych firm wydawniczych funkcjonujących w latach 1918–1939. Dr Monika Olczak-Kardas (UJK) przedstawiła ofertę wydawniczą „Naszej Księgarni”, dr A. Ruta (Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie) określił wkład krakowskich oficyn na rzecz szkoły i edukacji, dr J. Sosnowska (UŁ) opisała dorobek firmy księgarsko-wydawniczej Ludwika Fiszera w Łodzi, natomiast prof. dr hab. G. Michalski (UŁ), mówiąc

o wydawnictwie Jakuba Mortkowicza, podkreślił znaczenie serii „Dobre książki dla młodzieży”.

W trzech przypadkach wystąpienia dotyczyły działalności edytorskiej podejmowanej w okresie Drugiej Rzeczypospolitej przez związki i stowarzyszenia oświatowe. Prof. dr hab. J. Dzieńkowska (UJK) skoncentrowała swoją uwagę na działaniach Związku Inspektorów Szkolnych w Rzeczypospolitej Polskiej, który w czasopiśmie „Sprawy Szkolne” (1925–1939) zajmował się kwestiami oświatowymi, z kolei dr J. Durka (Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Częstochowie) ukazał działalność wydawniczą Towarzystwa Nauczycieli Szkół Średnich i Wyższych, a dr A. Lubczyńska (UJK) w swym wystąpieniu oceniła pracę Towarzystwa Szkoły Ludowej, które w periodyku „Przewodnik Oświatowy” prezentowało swe poglądy dotyczące szkolnictwa.

O szerokim zakresie badań podejmowanych w sekcji drugiej świadczyły jeszcze trzy referaty. Dr B. Celer (PBP w Kaliszu) zaprezentowała wydawców czasopism pedagogicznych z I połowy XX w. w świetle publikacji przechowywanych w Książnicy Pedagogicznej im. A. Parczewskiego w Kaliszu, a mgr B. Kuć (UŁ) określiła miejsce, jakie na rynku wydawnictw szkolnych w Polsce międzywojennej zajęło dzieło Wergiliusza „Eneida”. Z kolei prof. dr hab. W. Chmielewski (UJK, Filia w Piotrkowie Trybunalskim) w swym referacie scharakteryzował działalność wydawniczą na uchodźstwie w latach 1940–1945.

W sekcji trzeciej wygłoszono 5 referatów, które dotyczyły ruchu edytorskiego po II wojnie światowej. Przewodniczącą sekcji była dr hab. A. Wałęga (UMK w Toruniu). W pierwszym wystąpieniu dr E. Witkowska-Urbaniak (UŁ) przedstawiła rolę Wydawnictwa Łódzkiego Towarzystwa Naukowego w utrwalaniu i upowszechnianiu osiągnięć badawczych i doświadczeń edukacyjnych przedstawicieli łódzkiego środowiska naukowego. Następnie dr J. Gulczyńska (UAM w Poznaniu) zaprezentowała wyniki swych badań dotyczących wydawców i kolporterów pism drugoobiegowych dla młodzieży w latach 80. XX w. w Polsce. W kolejnym wystąpieniu dr E. Jabłońska-Stefanowicz (Uniwersytet Wrocławski) oceniła udział wydawnictw w kształtowaniu edycji podręcznikowych w ostatnich czterdziestu latach i zwróciła uwagę na zmiany zachodzące w związku z pojawieniem się nowych technologii (e-podręczniki). Mgr D. Grabowska (UMK w Toruniu) wygłosiła referat, w którym omówiła działalność Wydawnictwa Literackiego w upowszechnianiu literatury pamiątkarskiej. Na zakończenie dr hab. A. Wałęga zapoznała słuchaczy ze stanem badań obejmujących serie z zakresu nauk o wychowaniu (głównie z pedagogiki społecznej i edukacji wielokulturowej) w Wydawnictwie Adam Marszałek.

W drugim dniu konferencji miała miejsce sesja plenarna, na której wygłoszono 4 referaty. Obradom przewodniczył prof. dr hab. R. Tomaszewski (Akademia Pomorska w Słupsku). Tematyka wystąpień dotyczyła działalności wydawnictw w dwu ostatnich stuleciach. Najpierw prof. dr hab. E. Andrysiak (UŁ) scharakteryzowała druki kaliskie z XIX i pierwszej połowy XX w. W ramach tej produkcji

wydawniczej autorka zwróciła uwagę na mniej znane druki zwarte (elementarne, podręczniki do matematyki, algebry i geografii, samouczek do nauki esperanto) oraz na druki ciągłe (jednodniówki, kalendarze, czasopisma „Echo Szkolne”, „Czyn i Słowo”). Z kolei prof. dr hab. R. Tomaszewski dokonał przeglądu wydawnictw wojskowych w latach 1908–1990 i wskazał najbardziej reprezentatywne publikacje dla czterech okresów: 1908–1918 (czasopismo „Strzelec”), 1918–1939 (wydawnictwa Bellona i Wiarus), 1939–1945 (wydawnictwa armii gen. Andersa i gen. Berlinga), po 1945 r. (wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej). W dalszej części obrad mgr A. Patryło (UR) określiła rolę, jaką mają publikacje chłopskich pamiętników w odtwarzaniu dziejów edukacji w Galicji, natomiast dr P. Gołdyn (Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli w Koninie) przedstawił działalność wydawniczą czasopisma „Zrąb” związaną z upowszechnianiem poglądów na sprawy polityki oświatowej ministra WRiOP Sławomira Czerwińskiego.

Na zakończenie dokonano oceny przebiegu i efektów konferencji. Stwierdzono, że badanie wpływu działalności oficyn wydawniczych na rozwój szkolnictwa i oświaty w Polsce wymaga zespolenia wysiłku pracowników naukowych reprezentujących kilka dyscyplin. Historycy wychowania z UŁ już po raz trzeci zorganizowali konferencję, na której miała miejsce debata interdyscyplinarna. Po dyskusji nad wykorzystywaniem czasopism jako źródeł do historii edukacji (konferencje z 2010 i 2011 r.) przystąpiono w 2012 r. do oceny roli wydawnictw działających w XIX i XX w. na rzecz edukacji. Organizatorzy zapowiedzieli, że referaty przedstawione na konferencji ukażą się w druku.

